

EL MUSEU, UN ESPAI PER A LA MEMÒRIA

Una proposta museística al Priorat

Anna Figueras

Caramella VIII. Gener-juny 2003

SALVADOR PALOMAR

*Premsa de vi.
Col·lecció Joan
Pàmies.*

En l'última dècada el Priorat ha viscut un canvi radical: de ser una comarca de les més deprimides del país, amb una despoblació constant, ha passat a convertir-se en una comarca amb una bona projecció de futur. Aquest canvi es comença a produir a finals dels anys 80 i principis dels 90, quan un grup de persones més o menys vinculat al món del vi s'hi instal·la en busca d'un territori amb un microclima determinat, amb una forta tradició vitivinícola i vinya vella. S'apliquen nous criteris de vinificació i, amb les característiques pròpies que el sòl dona als vins, aconseguen en pocs anys situar els seus productes en els segments més alts del mercat. A partir d'aquí el Priorat comença a des- pertar, recupera i incrementa els conreus, es milloren els cellers i es plantegen altres possibilitats de generar recursos econòmics vinculats al món del vi. El vi atrau visitants a la zona i posa en evidència el fet que el Priorat ha restat al marge de les activitats turístiques: no existeixen infraestructures basades en el patrimoni, llevat del conjunt d'Escaladei i la incipient musealització de les mines de Bellmunt.

Amb tot, aquest context d'eixute- sa presenta uns certs avantatges. Sovint resulta més enriquidor planificar sobre un territori on no hi ha condicionants previs, cosa que permet aplicar amb més «eficàcia» els resultats dels debats sobre turisme, patrimoni o sostenibilitat, concepte, aquest últim, tan emprat que fins i tot sembla caduc, però que en la realitat demostra cons-

El present article pretén exposar una sèrie de reflexions al voltant de la creació d'un museu a partir d'una col·lecció particular a un poble del priorat històric d'Escaladei.

Plantejar-se la creació d'un espai museístic a començaments del segle XXI requereix un esforç d'imaginació i també qüestionar-ne, almenys, la utilitat d'aquest equipament per al poble, la comarca i el conjunt de possibles usuaris. ¿Com proposar la creació d'un museu en una zona rural quan els museus són institucions a debat i es troben en una constant reformulació? En aquest sentit, una experiència en un poble petit no pot quedar deslligada de les reflexions museològiques. La nova

museologia ha revisat la funció del museu, superant la consideració de museu com a equivalent a edifici. Avui en dia, des d'una concepció més oberta, s'ha apostat per altres fórmules com els eco- museus, els centre culturals, els espais temàtics, els centres d'interpretació... Experiències, totes elles, que han marcat el camí de la difusió del patrimoni cultural durant les últimes dècades.

La proposta d'un museu a Torroja del Priorat és producte de la convergència de dues oportunitats. Per una banda, les necessitats turístiques, socials i culturals de la comarca i, per l'altra, l'existència d'una col·lecció a la qual cal donar ús social.

VIII

PARLEM DE...

tantment la necessitat d'incorporar-lo al desenvolupament socioeconòmic de les regions, especialment en zones com el Priorat, on precisament arran de la dependència d'una sola activitat productiva s'han alternat al llarg de la història períodes d'una abundó desmesurada amb moments crítics de manca de recursos. El turisme de «sol i platja» ens han fet testimonis dels efectes negatius del procés d'eliminació de paisatge i, per tant, de la pèrdua de patrimoni a canvi d'omplir d'ofertes a les pàgines dels catàlegs de viatges. Molts recordem amb enyorança, per exemple, els grans pinars que s'estenien per tota la costa des de la Pineda, passant per Salou, fins arribar a Cambrils.

Sortosament, cada cop hi ha més consciència de la necessitat de definir un model de desenvolupament turístic que no hipotequi el territori. De la mateixa manera que, cada cop més, es defineix un turisme actiu que aposta per aprofitar les vacances per a l'enriquiment personal, visitar entorns determinats, adquirir coneixements, col·leccionar sensacions i participar en activitats diferents a les que realitza habitualment. I és en el marc d'aquest nou model de turisme que els museus han de fer un esforç per adaptar-se a la demanda d'oci cultural sense oblidar, però, el rigor.

Per altra banda, la planificació d'un espai museístic ha de tenir en compte la comunitat que l'envolta. El museu, a més de contribuir al desenvolupament socioeconòmic de la zona, ha de fomentar un sentiment de pertinença i d'identitat local. Entenent que el patrimoni és una construcció social i que, per tant, només es preserva allò que és reconegut i valorat com a tal. L'existència d'un espai que evidencii i comuniqui aquest patrimoni, que en faci el relat cara endins i cara enfora, permetrà alhora protegir-lo i oferir a la població

una interpretació de la situació en què es troba i actuar, en conseqüència, de cara el futur.

El projecte museístic de Torroja del Priorat parteix, com hem dit, d'una col·lecció particular. Inclou una gran quantitat d'objectes recollits i adquirits per qui durant molts anys ha estat el pastor del poble. La idea que hi havia al darrere de la recopilació d'aquest material era la voluntat de crear uns espais que mostressin les que havien estat formes de vida del Priorat. Contràriament al que ens pot semblar de bon començament, la possibilitat de caure en un altre «museu de les coses del poble», la selecció dels materials que s'hi poden incloure i el discurs elaborat intuïtivament al voltant d'aquest àmbit ens porta a un projecte museogràfic força interessant i amb una bona projecció de futur. Els coneixements del propietari de la col·lecció sobre l'entorn i el context en què van ser emprats els objectes, la seva visió del món i l'acurada descripció dels seus records gràcies a una memòria prodigiosa recollida com a documentació, constitueixen un excel·lent punt de partida per a la recerca científica.

A partir d'aquí es busca un pretext que doni singularitat a l'equipament i alhora permeti explicar l'evolució del territori. L'element característic que dona singularitat al Priorat és el vi, i és mitjançant un exercici de síntesi i conceptualització al voltant d'aquest producte que se situa al Priorat en l'espai i el temps. Amb el fil conductor de la vitivinicultura ens apropem als altres recursos productius i ens endinsem en les formes de vida de la comunitat, en la seva visió del món, les creences o els costums, fent especial referència a la configuració arquitectònica dels pobles i a les transformacions i els elements que en conformen el paisatge. Es tracta, en definitiva, d'una reconstrucció de passat però des

d'una visió dinàmica que permet contextualitzar els elements, reflectir els canvis tecnològics —l'electricitat, els tractors o la televisió—, sobretot pel que suposen en relació a les transformacions en les formes de producció o les relacions socials.

El museu és un indret de la memòria on la comunitat pot identificar-se ella mateixa. L'espai museístic ha d'actuar com un element que estimuli la memòria i que ofereixi pautes per ordenar-la en l'espai i el temps. El subjecte s'identifica amb allò que està veient, la qual cosa permet reviure sensacions. En el cas del Priorat, la població ha viscut moments de gran esplendor però també situacions de crisi i despoblació, i aquestes circumstàncies s'han de reflectir en el discurs donant pautes de reflexió i reforçant aquells conceptes que permeten entendre el present.

Un altre dels objectius del discurs expositiu és posar a l'abast dels visitants els conceptes i coneixements necessaris per interpretar el territori on es troben. Coneixements que són presents ja en el territori, però de forma desordenada, desestructurada. La tasca del museu és, en aquest sentit, evidenciar els elements del passat que troben expressió en l'arquitectura dels pobles o en la formació del paisatge. Quan el visitant localitza marges de pedra seca al mig del bosc ha de poder entendre que a finals del segle XIX al Priorat pràcticament no existien boscos, que tot estava plantat de vinya i que fou després de la fil·loxera, amb l'abandó de les vinyes, que el bosc va recuperar territori; o que pugui apreciar les diferències entre les vinyes plantades en costers i les actuals plantacions en terrasses.

Despertar l'interès del públic i aconseguir la satisfacció de les seves expectatives són uns dels objectius

que s'ha de marcar l'equipament museístic. Que el visitant visqui una experiència única i emotiva. El museu ha d'informar però alhora emocionar.

Amb aquesta finalitat s'ha de trobar un llenguatge clar i atractiu utilitzant els mitjans que ens ofereix la tecnologia, bàsicament jugant amb les imatges, però tenint clar que el principal protagonista ha de continuar essent l'objecte. Aquesta és una premissa bàsica que cal no perdre de vista, perquè l'objecte, malgrat tota la tecnologia de què puguem disposar, és insubstituïble: es tracta de motivar, des de «l'objecte», el coneixement del context, però no de substituir aquest context per una virtualitat tecnològica. Els objectes són referents, testimonis del passat i una garantia d'autenticitat d'allò que volem transmetre. Els objectes formen part de la memòria de la vida quotidiana. Els objectes, a més d'aquest valor testimonial, tenen per al visitant un valor estètic que cal tenir en compte, perquè els objectes també es valoren com a obres d'art, peces elaborades per l'individu i, per tant, irrepetibles.

A més del seu valor com a eina d'expressió d'identitat i memòria social, el museu de Torroja pot actuar com a motor de desenvolupament en l'àmbit local. Pot generar beneficis directes i indirectes que poden revertir en la preservació i millora del patrimoni. Ens trobem, però, encara en procés de planificació i reflexió, hem de continuar fent recerca, buscar les fórmules per implicar la població i dotar l'equipament dels recursos necessaris.

El museu ha d'anar més enllà dels murs de l'edifici, ha d'actuar com a eix per a la museïtzació del poble i, alhora, per a la definició d'una visió integral del Priorat. Patrimoni, cultura i natura s'han d'interrelacionar com a parts d'un tot: és aquesta la percepció final que ha de tenir el visitant. Després de veure el museu, el visitant ha de sentir-se motivat per visitar el territori i ha de poder mirar l'entorn amb ulls nous. Tot plegat, el museu de Torroja ha de sumar-se a la planificació d'equipaments patrimonials en el territori.

VIII

PARLEM DE...